

redactioneel

In een recent nummer van haar huisorgaan *Drospost* spreekt de DROS—de Rotterdamse Dienstenstructuur voor de Ruimtelijke Ordening en Stadsvernieuwing—haar verwachting uit over een komend jubileum: *10 jaar stadsvernieuwing is een mijlpaal die niet ongemerkt voorbij zal gaan*. In hoeverre de vele geplande manifestaties die deze afgelopen tien jaar in de publieke belangstelling moeten brengen, aanleiding zullen geven in deze joyeuze stemming te volharden, is voor Rotterdam een vraag van *politiek* belang. Ongetwijfeld zullen deze gebeurtenissen samen met de onvermijdelijke discussies gebruikt worden als een tactisch moment in het politieke spel rond het thema dat geruime tijd de hoogste politieke prioriteit had in de gemeentelijke politiek. In een deel van dit achtste nummer van **O** wordt voor de Rotterdamse stadsvernieuwing de aandacht gevraagd. In **O8** zijn onder meer een aantal bijdragen samengebracht die de verschillende disciplines architectuur, stedenbouw en volkshuisvesting in de Rotterdamse situatie als uitgangspunt hebben en die hun vraagstellingen hieraan relateren. Echter, lang niet alle artikelen hebben een dergelijke directe relatie met de stadsvernieuwing, maar kunnen zeker een aantal relevante thema's verduidelijken.

Een geschiedenis van de verhouding tussen de Gemeente Rotterdam en de Delftse TH moet nog worden geschreven. De onderhouden relaties tussen deze instituten met hun traditie van maatschappelijk engagement hebben veelvuldig in de bemoeienissen van staf en studenten van de TH met Rotterdam als 'praktisch' studieveld een vorm gekregen, evenals in de Rotterdamse praktijken waarin de Delftse ingenieur werkzaam is. Nu Rotterdam de rest van dit jaar wil gebruiken om het afgelopen decennium van 'de Rotterdamse aanpak' in de stadsvernieuwing te memorialiseren met een reeks publicaties en lezingen, speelfilms, een prijsvraag, een internationaal congres en andere gemakkelikheden, biedt zich een gelegenheid aan om in **O8** een selectief, maar actueel beeld te schetsen van de vermeende verstandhouding tussen de twee steden. Ook voor de onderwijssituatie zal de reflectie op de Rotterdamse praktijken voldoende stof aandragen om aanwezige opvattingen ter discussie te stellen. Dit om de weg vrij te maken voor een preciezere aandacht voor het algemene thema van de stadsvernieuwing, dat niet gereduceerd dient te worden tot een louter politiek onderwerp.

In architectuur in de stadsvernieuwing stelt Gijs Wallis de Vries *nadrakkelijk* de architectonische problematiek aan de orde van de bebouwingvormen in de stadsvernieuwing. Zowel dit opstel dat zich toespit op de

Rotterdamse wijken, als zijn bespreking van een IBA-publicatie: *In der Luisenstadt* (Berlin 1983), een bouwkundige studie over het deel van Berlijn dat nu Kreuzberg heet, nemen een stelling in tegenover hygiënistische en moralistische architectuuropvattingen die in de stadsvernieuwing werkzaam zijn. De fundamentele begrippen *historiciteit* en *stedelijkheid* in de gedachtengang van beide artikelen gaan in de richting van een aantal stellingen die niet alleen formele regels geven voor architectonische ontwerpen in de stadsvernieuwing, maar eveneens, ermee verbonden, *de straat* als wooncultureel fenomeen in de analyse en in het ontwerp introduceren. De recensie *Berlijn, behoedzaam* geeft een positieve waardering voor het onderzoek en betoog 'dat de waarde en de zin van een gegeven wooncultuur en bouwstijl ondervraagt'. In het opstel over *stedelijke structuur & stedelijke herinrichting* van Harm Tilman is de vraag naar het type kennis dat een formele stedenbouwkundige studie op zou kunnen leveren nader uitgewerkt aan de hand van een ouder deel van de Rotterdamse wijk Crooswijk. De motivatie voor en de omschrijving van deze kennis maakt duidelijk dat hier niet gezocht is naar een theorie die de ontwerp-technische problemen in de stadsvernieuwing helpt oplossen. Om met het overdenken van de verhouding tussen een disciplinaire theorie en haar praktijk verder te komen worden hun grenzen geformuleerd in het planologische proces van de stadsvernieuwing. In dit artikel met een meer stedenbouwkundige interesse door het onderkennen van de maatschappelijke of economische component in de formele ontwikkeling van stadsdelen die met een typologisch-morfologische studie verhelderd kan worden.

Deze verhoudingen tussen functionele en fysieke orde zijn op theoretisch niveau tegenwoordig geen vanzelfsprekend gegeven. 'De problematiek van de verbinding van de vorm met iets anders' komt daarmee centraal te staan in het architectonisch onderzoek. Dit onderwerp krijgt op een meer afstandelijke wijze de aandacht in een voorpublicatie van *stedelijke vormen*, het nawoord dat Henk Engel schreef bij *De Rationele Stad*. Onder deze titel bezorgen Jan Hoffmans en Henk Hoeks binnenkort hun vertaling van *Formes Urbaines, de l'îlot à la barre* (Paris 1977) van J. Castex, J.-C. Depaule en J. Panerai. De publicatie zal dit najaar in de reeks *Teksten Architectuur* bij de SUN verschijnen.

Een tweetal interviews met ambtenaren van de DROS die in de stadsvernieuwing werkzaam zijn en de eraan voorafgaande inleiding door Dion Kooijman geven zicht op de veranderingen van het obligaat politieke karakter

van de Dienstenstructuur. Dit apparaat is in eerste instantie verantwoordelijk voor de uitvoering van de Rotterdamse stadsvernieuwing. Hier is tevens op praktisch niveau het probleem merkbaar van het voorkomen van verschillende theoretische posities die zich ook op de afdeling Bouwkunde van de TH Delft hebben ontwikkeld als moment van de 'politiseren' in de zeventiger jaren. Een constante die in deze interviews over de Rotterdamse stadsvernieuwing aanwezig is, gaat verder dan de theoretische premisse om de onmiddellijke ervaring te onderscheiden van het reflectieve begrip, waar we in eerdere nummers van **O** voor pleitten; de verschillende posities samen zorgen voor de onzekerheid die zich in de praktische situaties voordoet.

De foto's die Piet Rook maakte in Rotterdam worden in **O** geplaatst ter 'afsluiting' van de bijdragen die min of meer de Rotterdamse stadsvernieuwing als uitgangspunt hebben. Bijna altijd zijn beelden, foto's, enzovoorts, illustraties bij een tekst, zelfs als de tekst die beelden betreft. In dit geval willen we de zelfstandigheid van het beeldmateriaal benadrukken door het zonder een begeleidende tekst te plaatsen.

De resterende onderwerpen die in **O8** aan de orde komen hebben alle betrekking op architectonische en stedenbouwkundige ontwerpen.

De ondertunneling van het spoorwegviaduct onder de Maas zal de structuur van de Rotterdamse binnenstad in sterke mate veranderen. Onder leiding van Kees Christiaanse en Herman de Kovel hielden de studenten Ronald van Duivenbode, Hans Lucas en Hans Timmers van de Rotterdamse Academie voor Bouwkunst zich bezig met mogelijke invullingen van dit gebied. In het artikel een *nieuwe kans* een korte inleiding en drie presentaties van stedenbouwplannen. De laatste tekstbijdrage is een interview dat Rob van der Bijl had met Erick van Egeraat en Francien Houben van het bureau Mecanoo en met Ton Voets, naar aanleiding van hun winnende inzendingen in de UNESCO-prijsvraag 'Wonen in de toekomst'.

In de stadsvernieuwing wijk Feyenoord—kan het Rotterdamser?—staat een opvallend gebouw dat *als vanzelfsprekend* woningen samenhoudt en desondanks haar naam niet aan die functie ontleent. We hebben er door Paul Groenendijk een kleine makette van laten maken, waarvan in ieder geval een paar gebruikt kunnen worden om architectonische 'paraphernalia' bijeen te houden als Delft daarvoor eindelijk zijn architectuurmuseum krijgt!